

Стана Ристић
stana.ristic@isj.sanu.ac.rs

Ненад Ивановић
nenad.ivanovic@isj.sanu.ac.rs

Институт за српски језик САНУ, Београд

**Речник САНУ:
проблеми израде
и модернизације рада**

Литература, извори

- Ненад Ивановић, „Принципи формирања и организације корпуса Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (у периоду од 1853. до 1953. године)“, *Шездесет година Института за српски језик САНУ, Зборник радова*, књ. II, Београд: Институт за српски језик САНУ. 2007. Стр. 53–78.
- Стана Ристић, Ненад Ивановић, „Предлог за модернизацију рада на Речнику САНУ“; *Граматика и лексика у словенским језицима, зборник радова с међународног симпозијума*, Нови Сад–Београд: Матица српска–Институт за српски језик САНУ. 2011. Стр. 529–553.
- Стана Ристић, Милена Јакић, Александра Марковић, Тања Самарџић, Ненад Ивановић, „Значај дигитализације језичких ресурса Речника САНУ за развој лексикографије и очување културне баштине“, *Дигитализација културне и научне баштине, универзитетски репозиторијуми и учење на даљину*, књ. III: *Дигитални извори у друштвено–хуманистичким истраживањима*, Београд: Филолошки факултет. 2012. Стр. 79–108.
- Ненад Ивановић, „Рачунарске технологије у српској лексикографији (могућности и перспективе)“, у: Рајна Драгићевић (ур.), *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, колективна монографија, Београд: Филолошки факултет. 2014. Стр. 249–277.

Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ

- Представља најзначајније дело српске лингвистике и српске културе
- Речник САНУ се израђује у Институту за српски језик
- Публикује се у папирној верзији
- До сада је објављено 19 томова у којима је обрађена лексика до слова П
- У његовој изради данас учествује 33 стално запослених и 7 спољних сарадника

Организација рада на Речнику

- Лексикографски текст се израђује у више фаза
- Основна обрада
- Помоћна редакција
- Редакција
- Суредакција
- Техничка редакција
- Уређивање израђеног тома обављају чланови Уређивачког одбора Речника САНУ

Опште карактеристике речничког корпуса

- Садржи око 500.000 одредничких речи
- Картотека садржи око 6 милиона листића (картица); обухвата целокупну лексику српског књижевног и народног језика
- Велика територијална заступљеност: обухвата цело подручје штокавског дијалекта
- Велика хронолошка обухватност: обухвата лексику у распону од 2 века
- Репрезентује стабилно стање савременог српског језика
- Уравнотежен је (избалансиран) у погледу територијалне, хронолошке, функционалностилске и тематске обухватности
- Садржи податке о значењу, употреби и граматичким особинама речи српског језика
- Представља богат и незаменљив извор сазнања о српском језику и српској култури
- Ексерциран је из 4 369 писаних извора
- Обухвата фразеологију, народне пословице и загонетке

Позајурер (чужинот)

Значи: прекјуре.

Планиница и Врбовица (шума)
Радко Радосевиќ и Мила Увешковиќ
учесници. Монтреал.

позитив

У дворнику, доминика, Тена
Дилипова, син на Елена, ружена, од
смањале на позитиву два бре-
менца сирењавих вањева..

1901

С. Матјевица, с мора, стр. 52

позитив

... фотограф је уградио поменати, кад је
г. Крстичић је заузео једну одличну позитиву...

Т. КОСТИЋ
БР. КОЛО 1911

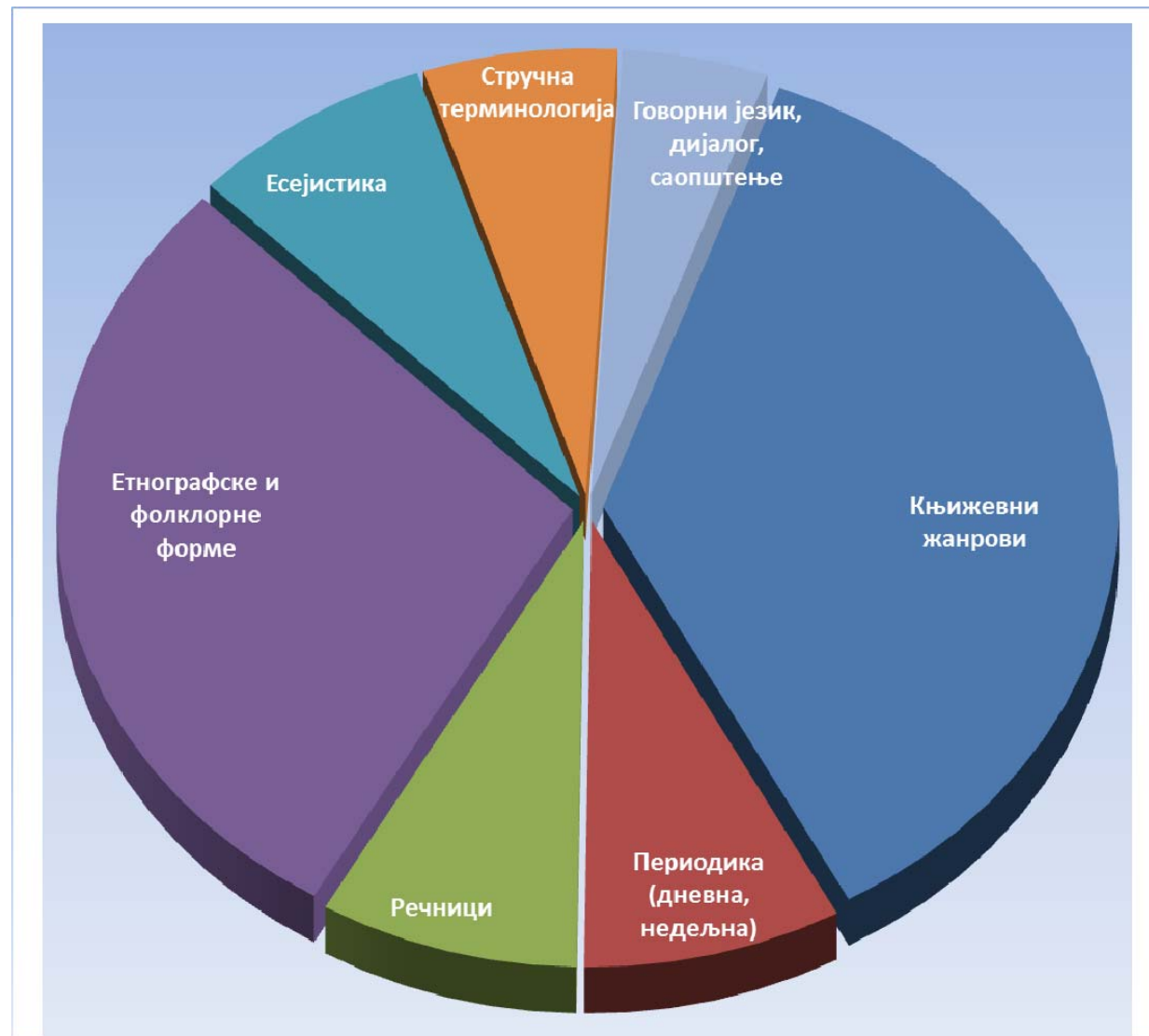
308

позваност

Нешто се подједнако успешно не може лечити и хлађењем
и загревањем, зар не?...И сад... нечија се позваност
да влада може доказивати једино порицањем способности
за владање код свих осталих...

Пек. Б. 3, 355

Преглед грађе за Речник САНУ према регистрима

Општи недостаци Речника САНУ као папирног медија (у односу на електронске речнике)

- **Недовољна интеракција речника са корисником**
- Недоступност Речника најширем кругу корисника
- Линеарна организација текста која онемогућава нелинеарне корисничке упите
- У овом обиму и степену комплексности текста, немогуће га је употребити у наставном процесу
- **Недовољна интеракција речничке базе са лексикографом**
- Једном завршен текст речника није могуће подвргавати лексикографским ревизијама (под утицајем нових лингвистичких метода или специфичних корисничких захтева)

Модернизација рада на Речнику: лексикографски захтеви

- Сачувати постојеће поступке и норме у изради Речника, уз увођење аутоматске провере тачности:
 - Узбучавања одредница
 - Валидности наведених примера
 - Акценатских, граfiјских, граматичких, семантичких (...) информација

(чиме се неутралишу поступци који су у анкети дефинисани као „провера“)
- Омогућити сталан увид у фазе израде и редакције речничког текста

Предлог за модернизацију рада на Речнику

- Дигитализација грађе као планирани начин његове модернизације
- Уношење нове грађе
- Дигитализација публикованих 19 томова
- Дигитализација библиотечких извора

Дигитализација грађе и унапређење рада на Речнику САНУ - фазе -

- 1. Уношење грађе у базу података
- 2. Анотација грађе у бази
- 3. Употреба напредних могућности базе у лексикографском раду
- 4. Ревизија/дорада/израда речничког чланка према информацијама из базе

1. Уношење грађе у базу

- 1. Дактилографско преписивање речничке картотеке (листићи, збирке речи, други референтни извори) и њено смештање у базу података
 - Унапред предодређена поља у која би дактилограф уносио садржај обраде и додатне информације са листића
 - Стручна провера тачности и поузданости података унетих у базу
- 2. Унос нове грађе
- 3. Дигитализација библиотеке у форми машински претраживих докумената (ради бржег проверавања унетих података)
- 4. Машинско претраживање базе података: лематизација, морфолошка информација и сл.

2. Анотација грађе у бази

- 1. Анотација грађе различитим типовима лингвистичких и ванлингвистичких информација
 - Додатна поља за обраду: граматички подаци, подаци о синтаксичким функцијама, дефиниција, лексички слој, пример, референца ка другој одредници, колокације и др.
- 2. Методологија анотације за грађу у целини (лексички спојеви, примери, референце), као и за сваки тип лексике понаособ
- 3. Рачунарска претрага грађе према различитим типовима унетих информација, које су релевантне за дефинисање значења и одабир примера

3. Употреба напредних могућности базе у лексикографском раду

- **Основно:**

- Искористивост података унетих у базу при ревизији/писању лексикографског чланка

- **Остало:**

- Подаци о расподели дужности и још неки управљачки подаци: рокови за завршетак рада на секцији и сл.
- Могућност електронске комуникације са сарадницима на пројекту
- Постављање дела базе на Интернет и комуникација са корисницима речника
- База би могла да се осмисли тако да се максимално искористе већ постојеће обраде из дигитализованих томова Речника

4. Ревизија/дорада/израда речничког чланка

- 1. Израда речничког чланка према свим релевантним лингвистичким и ванлингвистичким параметрима
- 2. Утврђивање стандарда лексикографске обраде за различите типове лексике
- 3. Преглед и стална ревизија урађеног (нови типови информација, нова грађа)

**Речник САНУ:
проблеми израде
и модернизације рада**

на примеру глагола *видети*

Нацрт базе података

- 487 прекуцаних примера
- Организација примера према одредничкој речи („модел листића“)
- Издавање додатних информација у засебне одељке
- Статистика броја унетих извора према години издања
- Статистика извора према жанру/регистру

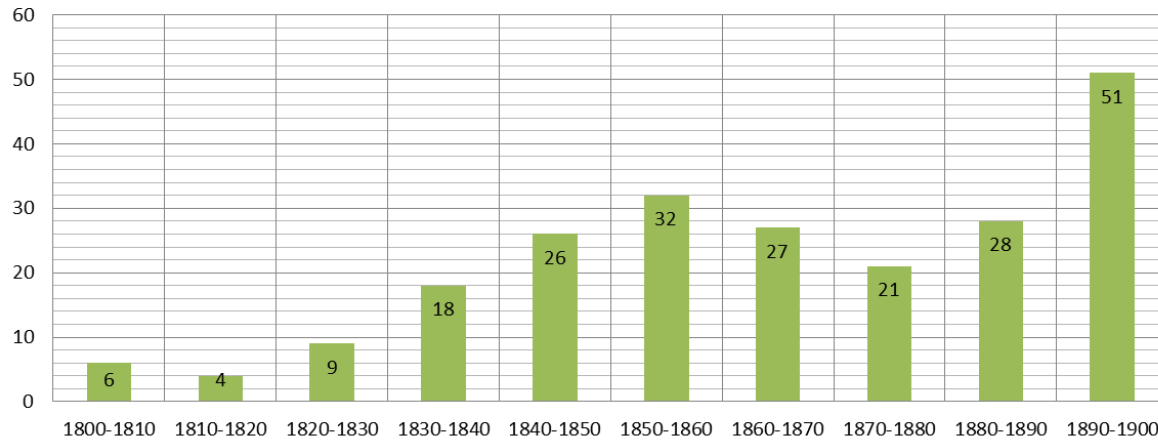
1. Фаза уношења грађе у базу података

- грађа из картотеке -

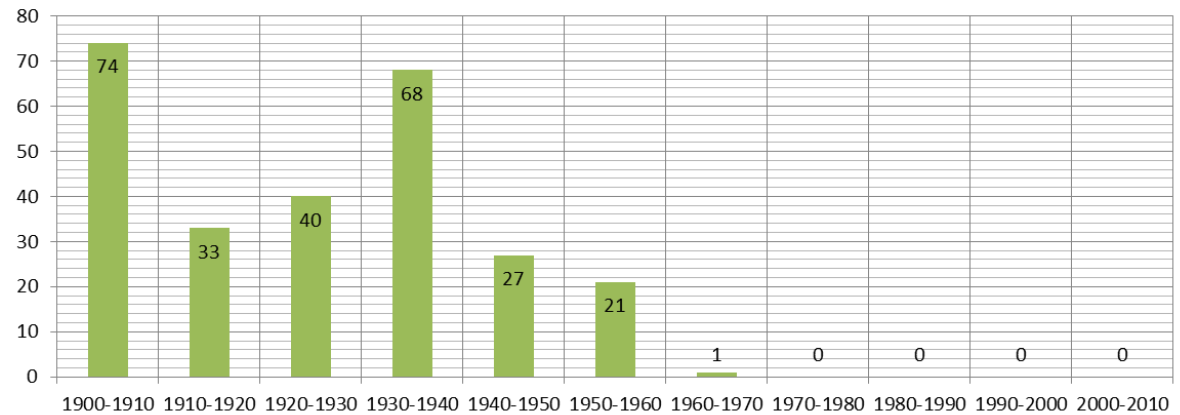
	Леви контекст	Лексема	Десни контекст	Извор	Год.	Тип извора	Додатна информација на листићу
1	За посланике бирани су и одређивани обично	виђени (1)	и искусни људи ... који су ... били добро виђени (2) код страних владара	Герш. 1	1898.	уџбеник (право)	виђен (1): прид. виђен (2): трп. прид.
2	Поред све уображене мудрости ипак није могла да	види	даље од свог сопственог носа	Сек. 6	1950.	роман	изр.: (не) видети даље од носа
3	Сад га	видиш,	сад га не видиш	Р-К 2	1936.	речник	изр.: сад га видиш сад га не видиш
4	Ако којој по несрећи падне да се баш тог дана	види	нека кошуљу не пере до светог Матеја	Радић Д. 5	1937	роман	мед. нар.: добити менструацију
5	У императиву се могу чути и стари облици:	виђ,	јеђ, поред виђи и јеђи	Вуш., СДЗБ 3	1927.	лингвистика	дијал. облик
6	Што не	виђох,	то дигох, а што виђох, то не хћедох	НЗаг., Арс.	1900.	НЗаг.	НЗаг., одг.: љешник и орах
7	Све што се доноси на гроб	„види“	се, како народ вјерује, пред мртвима	Петр. А. 1	1907.	етнографија	у значењу: показати се, показивати се
8	Јер је цео друм ...	виђен	и тучен са положаја	Павл. Ж. 1	1924.	војна терм.	у значењу: осматрати
9	И једна и друга страна	виделе	су уистину само у пола	Нен. М. 3	1893.	аутобиогр.	

Фаза уношења грађе у базу података - статистика броја извора према години издања -

1800-1900

1900-2010

1. Фаза уношења грађе у базу података - унос нове грађе -

Надам се да ћемо уз божји благослов имати још једно дете . Надам се .	Видећемо!	
Ето ,	видите	, уместо да говорим о свом новом албуму и ауторима песама , ја морам да коментаришем Викторијине и Ксенијине речи .
Кажу , превише сте напали папу ? -	Видите	, Ватикан је оружје моћи . Његове реакције имају тежину реакције било које државе .
Да ли ће нови миленијум на Старом континенту наступити кад ова последња " културна царинска постаја " падне , остаје да се	види	
Јанко Баљак снимео бриљантни документарцац "	Видимо	се у читуљи "
Не	видимо	се у читуљи ... један [је] од најозбиљнијих аргумената егзорцистичке природе нових власти.

- Корпус савременог српског језика (проф. Д. Витаса): 8.472 примера за глагол *видети* у свим облицима
- Ручно је прегледан и ексцерпирано је око 70 примера
- Савремена употреба језика: новија идиоматика, језик интервјуа, језик новије књижевности и сл.

**Мапа синтаксичко-семантичке
реализације глагола *видети***

	Конструкција	Тип констр.	Пример	Рекц. доп. 1: функција	Рекц. доп. 1: конст. облик	Рекц. доп. 2: функција	Рекц. доп. 2: конст. облик
видети као непрелазан глагол:							
1.а.	видети (-)	непрел. гл.	Могу да видим без наочара				
1.б.	видети (негде/на неки начин)	непрел. гл. + обавезна одредба за место/начин	Патријарх је видео у будућност; Гарашанин види црно				
видети као прелазан глагол:							
2.а.	видети некога/нешто	двовалентан прел. гл. + прави обј.	Ја нисам видео мог читаоца	прави обј.	Ак.		
2.б.	не видети нешто	двовалентан прел. гл. + прави обј. + негирана речен.	Овога дрвета ја нијесам видео	прави обј.	Ген. (партит.)		
2.в.	видети нешто	двовалентан прел. гл. + прави обј. (зависна речен.)	Скоро је кречено, видиш да је чисто	(изрични) прави обј.	везн. да + зависна изрич. речен.		
2.г.	видети некога/нешто у нечему (у некој ситуацији, стању и сл.)	тروвалентни прел. гл. + прави обј. + одр. места као локализатор (у + Лок.)	Видели смо Милоша у унутрашњој политици; Наука види све у еволуцији	прави обј.	Ак.		
2. д.	видети некоме нешто	тروвалентни прел. гл. + лог. субј. у дат. + прави обј. (зависна речен.)	Видиш му да лаже	(изрични) прави обј.	везн. да + зависна изрич. речен.		
3.а.	видети нешто од некога	дворекцијски прел. гл. + прави обј. + неправи (индиректни) обј.	Нећу од њега видети никакву корист	прави обј.	Ак.	неправи обј. (као доп. потицања, порекла)	од + Ген.
3.б.	не видети нешто од некога	дворекцијски прел. гл. + прави обј. + неправи (индиректни) обј. + негирана речен.	Нисам од њега видео никаква одговора	прави обј.	Ген. (партит.)	неправи обј. (као доп. порекла)	од + Ген.
3.в.	видети нешто у некога	дворекцијски прел. гл. + прави обј. + неправи (индиректни) обј.	Које чудо снаге и лакоте / У њих данас овђе видијесмо!	прави обј.	Ак.	неправи обј. (као доп. припадања)	у + Ген.

	Конструкција	Тип констр.	Пример	Рекц. доп. 1: функција	Рекц. доп. 1: конст. облик	Рекц. доп. 2: функција	Рекц. доп. 2: конст. облик
4.	видети нешто у некоме	дворекцијски прел. гл. + прави обј. + неправи (индиректни) обј.	Модерна критика не види у њему наставак те књижевне линије	прави обј.	Ак.	неправи обј. (као доп. порекла)	у + Лок.
5.	видети некога/нешто као нешто	дворекцијски прел. гл. + прави обј. + неправи (индиректни) обј.	Прогнозери виде Европу као још старију; Корисници виде мобилни Интернет као скуп доступних услуга	прави обј.	Ак.	неправи обј. (као доп. објекту)	као + Ак.
6.	видети за некога	двовалентни прел. гл. + непр. обј.	Да видимо за Петра, ђе смо га оставили	неправи обј. (у значењу користи)	за + Ак.		
7.	видети на нешто	двовалентни прел. гл. + непр. обј.	На сат је могла лепо видети с прозора	неправи обј.	на + Лок.		
8.а.	видети се нешто (од стране некога)	пасивна констр. + прави обј.	Не види се прст пред оком!	прави обј.	Ак.		
8.б.	видети се некоме нешто	безл. констр. + лог. субј. + прави обј. (зависна речен.)	Види му се да је странац	(изрични) прави обј.	везн. да + зависна изрич. речен.		
9.а.	видети себе негде	тровалентан прави повр. + одр. места као локализатор (у + Лок.)	Видео се у огледалу	прави обј.	Ак.		
9.б.	видети себе у нечему (у некој ситуацији, стању и сл.)	тровалентан прави повр. + прел. гл. + прави обј. + одр. места као локализатор (у/на + Лок.)	Животиња, кад се види у опасности, брани се Царев зет се види на невољи	прави обј.	Ак.		

	Конструкција	Тип констр.	Пример	Рекц. доп. 1: функција	Рекц. доп. 1: конст. облик	Рекц. доп. 2: функција	Рекц. доп. 2: конст. облик
10.	видети се с неким	узајамно повр. + непр. обј.	Имао сам срећу с вама се видети и познати	неправи обј.	с + Инстр.		
11.а.	видети себе неким	повратни семикопулативни гл.	Заузео је и он израз дипломате, и готово се видио амбасадором	допунски предикатив	именица/им. синт. у инстр.		
11.б.	видети себе некаквим	повратни семикопулативни гл.	У овом тренутку, видела се још старија него што је	допунски предикатив	придев у компаративу		
11.в.	видети се некоме неким	семикопулативни гл. + лог. субј.	Ако ти се видим крадљивцем, глад ме чини таквим	допунски предикатив	именица/им. синт. у инстр.		
11.г.	видети се некоме некаквим	семикопулативни гл. + лог. субј.	Бегу се то види дивније од свих чудеса	допунски предикатив	придев у компаративу		
12.	види се (-)	нултовалентни безл. повр.	Како је то било? – Видјело се, љубило се				
13.	видети се (од стране некога)	повр. у безл. конструкцији	Нису дошли да виде, него да се виде				

	Конструкција	Тип констр.	Пример	РД 1: ф.	РД 1: к. о.	РД 2: ф.	РД 2: к. о.	РД 3: ф.	РД 3: к. о.
14.	видети је некога, некако, негде	безл. + прави обј. + допуна места + допуна начина	У гори га је често видјети	прави обј.	Ак.	допуна места	у + Лок.	доп. за начин	прил. често

3. Фаза ревизије речничког чланка

- 1. Додавање нових значења постојећим синтаксичко-семантичким парадигмама у речничком чланку
- 2. Додавање нових синтаксичко-семантичких парадигми речничком чланку
- 3. Нова организација значења у речничком чланку према синтаксичко-семантичким парадигмама

1. Додавање нових значења постојећим синтаксичко-семантичким парадигмама

видети ијек. **видјети** ... I. 1. доби(ва)ти, примити, примати чулом вида светлосне утиске, слике предмета; исп. виђати. — Нит' бијаше зв'језде ни мјесеца; | Али Мутап и по мраку види (НП Вук 4, 300). Не знам како ћу [писмо] моћи довршити, јер једва на очи видим (Гар. И. 2, 32). Ја на очи не видим од муке (Весел. 6, 261). Коњи много боље виде него људи (Вуков. А. 1, 44). Слепац не види (Ред.). фиг. Бранковић само себе гледаше, од народа се одвајаше и не виђаше далеко (Дан. Ћ. 7, 111). На људе ... који виде једва до по пласта није притисак ни потребан (Отаџб. 1913, 12/3).

Прва парадигма: глаголи са одредбама: места, односно времена (*видети у будућност, видети у срце човека*).

Друга парадигма: синестезијски мотивисани глаголи са одредбом средства: *видети ушима, видети рукама*.

Трећа парадигма: непрелазни глаголи у метафоричној употреби са општим значењем „судити, просуђивати, проценити“

	Конструкција	Тип констр.	Пример	
1.а.	видети (–)	непрел. гл.	Могу да видим без наочара	
1.б.	видети (негде/на неки начин)	непрел. гл. + обавезна одредба за место/начин	Патријарх је видео у будућност; Гарашанин види црно	

1. Додавање нових значења постојећим синтаксичко-семантичким парадигмама

- **I. непрел., категорија „генеричко значење“:**
- **1. а.** доби(ва)ти, примити, примати чулом вида светлосне утиске, слике предмета (следе већ наведени пр.). **б.** (уз обавезне одредбе начина, времена или места) бити проицљив; предвидети, предвиђати. – Бранковић само себе гледаше, од народа се одвајаше и не виђаше далеко (Дан. Ђ. 7). Богъ самъ види у срце човека (Суб. Ј. 1). Године дакле 1856 ... настат' ће време, у комъ ће се доказати, да ли е умирајући патриархъ уистину видио у будућност (Поз. 1849). Гарашанин види црно, [и] кука да код нас све иде наопако (Јов. С. 1). **в.** примати, примити чулне утиске неким другим чулом (нпр. чулом додиром или слухом) (о слепој особи). – Ђорђе је видео ушима (Лаз. Л. 1). Ти знаш да он само рукама види, а ти си његово око (Вукић. И. 1).
- **2.** фиг. просуђивати, проценити, процењивати; налазити, сматрати; увиђати. – А да коме ћу дати бригадијерство? ... Коме ти видиш (Пав. 3). [Историја трговине] е, као што самъ видишъ, много доцније на светъ изышла (Ис. 1). Кад ове новце примите, пођите у Будим и дајте слова салити, како ви сами видите (Њег. 10). Ја и домаћин видимо за право да буде барјактар Станко (Деб. 1, СЕЗб 7). Не волим ђинђуве, не волим украсе, ништа не носим на себи, не фарбам се као што видите (Нова грађа).

2. Додавање нових синтаксичко-семантичких парадигми речничком чланку

- **Комплекс значења (извор: хронолошки новија грађа) које мотивише структура: (видети некога (ређе нешто) као нешто):**

Конструкција	Тип констр.	Пример	РД 1: функција	РД 1: конст. Облик	РД 2: функција	РД 2: конст. облик
видети некога/нешто као нешто	прел. гл. + прави обј. + допуна објекту	Корисници виде мобилни Интернет као скуп доступних услуга	прави обј.	Ак.	допуна објекту	као + Ак.

- **тровалентан**
- **први актант у улози посматрача/просуђивача и функцији субјекта (живо+)**
- **други актант у улози извора и функцији правог објекта (живо+; живо-)**
- **допуна објекту**
- **(обавезан поредбени везник „као“)**

2. Додавање нових синтаксичко-семантичких парадигми речничком чланку

- **I. прел., категорија „поимати некога или нешто као...“**
- **видети** ијек. **видјети ... З.** (са објектом у акузативу и поредбеном конструкцијом са речцом „као“) **а.** *бити уверен, сматрати да неко има ону особину која се исказује одредбеном конструкцијом.* – Они који га признају као замену за нарушену очинску моћ, као и они који га виде као потајно ишчекиваног младог вођу ... у дубини своје душе доживљавају јунака спаситеља можда понајвише као спасење за себе саме (Нова грађа); Жанеа виде као „површног козера и типичног малограђанина“ (Нова грађа); Не значи ли то да ме они виде као финог, млитавог и такорећи болесног господина? (Нова грађа). **фиг.** Укратко, прогнозери виде Европу као још старију (пораст становништва до 2025. само за четири милиона), још уморнију, још неспремнију на дубље реформе и иницијативе (Нова грађа). **б.** *бити уверен, сматрати да нешто има она својства која се исказују одредбеном конструкцијом.* – И честе технолошке промене фрустрирају кориснике. Они виде мобилни Интернет као скуп доступних услуга, а не најновијих технолошких решења (Нова грађа); Други пак узрок подвајања полова ... многи виде као недостатак саме институције брака, тачније у њеној неприлагођености садашњем развоју свести (Нова грађа).

3. Нова организација значења у речничком чланку према синтаксичко-семантичким парадигмама

- II. ~ се
- 1. б. фиг. *замислити, замишљати самог себе*. — Заузео је и он израз дипломате, и готово се видио амбасадором (Калѐб 1, 28).
- 5. заст. *чинити се, изгледати*. — Ти се видиш јунак од мејдана (НП Вук 2, 423). Ви сте као окречени гробови, који се споља виде лијепи а унутра су пуни костију мртвачкијех (Вук 11, 24). Милан ми се види мудар и озбиљан (Шапч. 7, 202). Бегу се то види дивније од свих чудеса (Мил. М, Ђ, 18, 88). Кроз мокра стакла трамвајских кола још се јаднијом видјела улица предграђа (Нех. 1, 5). Како ми се види, не ће најљепше сунце гријати у будућности твоју Софију (Ковачић 1, 46).

Ова два значења потребно је објединити у један комплекс који је мотивисан глаголом *видети* у функцији неправог копулативног предикатива

	Конструкција	Тип констр.	Пример	Рекц. доп. 1: функција	Рекц. доп. 1: конст. облик
11.а.	видети себе неким	повратни семикопулативни гл.	Заузео је и он израз дипломате, и готово се видео амбасадором	допунски предикатив	именица/им. синт. у INSTR.
11.б.	видети себе некаквим	повратни семикопулативни гл.	У овом тренутку, видела се још старија него што је	допунски предикатив	придев у компаративу
11.в.	видети се некоме неким	семикопулативни гл. + лог. субј.	Ако ти се видим крадљивцем, глад ме чини таквим	допунски предикатив	именица/им. синт. у INSTR.
11.г.	видети се некоме некаквим	семикопулативни гл. + лог. субј.	Бегу се то види дивније од свих чудеса	допунски предикатив	придев у компаративу

3. Нова организација значења у речничком чланку према синтаксичко-семантичким парадигмама

- **видети** ијек. **видјети ...**
- II. ~ се
- 2. (неким, некаквим) а. (у правом повратном значењу) *замислити, замишљати самог себе (као носиоца неког својства, особине и сл.).* — Заузео је и он израз дипломате, и готово се видио амбасадором (Калѐб 1, 28). У овом тренутку, видеела се још старија него што је (Ник. А. 1). б. (у неправом повратном значењу, често са логичким субјектом у дативу) *остављати некакав утисак, изгледати некаквим, чинити се, причињавати се.* — Ти се видиш јунак од мејдана (НП Вук 2, 423). Ви сте као окречени гробови, који се споља виде лијепи а унутра су пуни костију мртвачкијех (Вук 11, 24). Милан ми се види мудар и озбиљан (Шапч. 7, 202). Бегу се то види дивније од свих чудеса (Мил. М, Ђ, 18, 88). Кроз мокра стакла трамвајских кола још се јаднијом видјела улица предграђа (Нех. 1, 5). Она се [реч] Французу ружна и рапава видила (Ис. 1). Марија, ово је важна новина. — Мени се види смешна (Стер. 13). Зар се теби твоја кожа никад не види сува и рапава? (Цвијан. 1).

Стана Ристић
stana.ristic@isj.sanu.ac.rs

Ненад Ивановић
nenad.ivanovic@isj.sanu.ac.rs

Институт за српски језик САНУ, Београд

Речник САНУ: проблеми израде и модернизације рада